

Niemand kan zonder safe space

Begin september werd Sarah Schlitz, de staatssecretaris voor Gelijke Kansen (Ecolo), [beschuldigd van discriminatie nadat ze had deelgenomen](#) aan een event dat voorbehouden was voor vrouwen en genderminderheden. In een repliek zei Schlitz dat er niets mis is met een *safe space* waar vrouwen hun verhaal kunnen vertellen. In de media, de politiek, onder activisten en in de academische wereld, overal leidt het concept safe space tot controverse. En waar controverse is, heersen karikaturen, drogredenen en misvattingen.

Wat wordt in de praktijk precies bedoeld met een safe space (veilige ruimte)? Met space/ruimte wordt niet altijd verwezen naar een specifieke fysieke plaats of omgeving. Space kan refereren aan een verscheidenheid van plaatsen en ruimten, maar ook aan verschillende contexten: organisaties, sociale bewegingen, werkverbanden, een specifieke vergadering, een feest en zelfs interpersoonlijke/professionele relaties. De aanduiding safe/veilig is vooral bedoeld als een signaal en een engagement.

Wie zich engageert om een safe space te creëren en handhaven, erkent dat waar mensen samen zijn onveiligheid bestaat. Van het schoolplein tot de familiewoning, de bestuursvergadering tot de koolmijnen, van de gezinswagen tot het voetpad: onveiligheid is zowel een risico als een realiteit. Tegen die onveiligheid proberen we onszelf constant te wapenen. De ene neemt zelfverdedigingslessen om zich veilig te wanen in het publieke domein. De ander laat bewust producten met E-nummers staan in de supermarkt. Het ene land bouwt een arsenaal van kernbommen die de wereld verscheidene keren kunnen vernietigen, een ander land vermomt zich als een neutraal belastingparadijs. Terwijl seksueel grensoverschrijdend gedrag hier zwaarder bestraft zal worden, dreigen Texaanse senatoren met het criminaliseren van dokters en verplegers die een abortus uitvoeren.

Leden van het Combahee River Collective in Boston, 1980. rr © rr

Safe spaces, al dan niet zo genoemd, maken zo onderdeel uit van onze basisvaardigheden en strategieën voor overleving – en welvaart. Overal zijn we omringd door safe spaces en we bewegen ons continu van de ene safe space naar de andere. Een land is, in wezen, een safe space voor de door de overheid erkende burgers. Een managementvergadering is, in wezen, een safe space voor de door het bestuur aangestelde managers. Een conferentie voor ufo-experts is een safe space. Zo ook het parlement, de openbare toiletten, de stiltecoupé in de trein, het schoolpleintje, het thuis en de liefdesrelatie.

In de gangbare discussies leidt veelal alleen het concept (en de toepassing) van safe spaces in progressieve sociale bewegingen tot polemiek en kritiek. Organisatoren van safe spaces zouden discrimineren als ze bepaalde ruimten, evenementen en acties reserveren voor specifieke gemarginaliseerde groepen (mensen van kleur, vrouwen, lgbti'ers, moslims). Safe spaces zouden ertoe leiden dat deelnemers in sociale en intellectuele bubbels gegijzeld worden. Safe spaces zouden (intellectuele) debatten en dialoog in de kiem smoren en de academische vrijheid in gevaar brengen. Safe spaces zouden deelnemers mentaal en emotioneel verzwakken, doordat ze bevoordeeld worden, of juist onderwerpen aan mentaal en emotioneel geweld, met dezelfde verzwakking tot gevolg. Ondertussen is het concept safe space – weliswaar met andere benamingen, zoals *safer space*, *brave space* en *principled space* – alomtegenwoordig in progressieve kringen, opiniestukken, op sociale media en in beleidsstukken en wordt het gebezigd door ambtenaren en opbouw- en sociaal werkers. Maar wat een safe space precies is en hoe ze bewerkstelligd wordt, wordt vaak niet vermeld. In mijn persoonlijke onderzoek ernaar stuitte ik op een boeiende en dynamische geschiedenis en een grote verscheidenheid aan

toepassingen.

Praatgroep voor vrouwen

Het gebruik van de term safe space binnen progressieve sociale bewegingen heeft geen eenduidige origine. Volgens Moira Kenney, auteur van *Mapping gay L.A.*, dook de term voor het eerst op in de Amerikaanse lgbti-bars in de jaren 60, een tijd waarin homoseksualiteit en travestie nog wettelijk verboden waren. De lgbti-gemeenschap was (terecht) bang voor de politie, haar werd geen veiligheid gegarandeerd. Als ze werden opgepakt en vervolgd, waren de gevolgen veelal desastreus. Volgens Kenney viel de politie routineus de bars binnen. Zo werden de Stonewall-rellen in 1969 aangesticht door een politie-inval in de Stonewall Inn, een New Yorkse lgbti-bar, wat uitmondde in een gevecht tussen de lgbti-gemeenschap en de politie dat vijf dagen duurde – een historisch moment dat op pride-events elk jaar over de hele wereld wordt herdacht en gevierd. De notie dat lgbti-bars safe spaces waren duidt aldus op een zekere gedeelde nood aan ruimten waarin mensen de risico's waartoe onwettig gedrag leidt samen konden trotseren.

De term 'safe space' dook voor het eerst op in de Amerikaanse lgbti-bars in de jaren 60, toen homoseksualiteit en travestie nog wettelijk verboden waren

Historici vinden de term safe spaces ook terug in de retoriek van de vrouwenbeweging van de jaren 60 en 70 van de vorige eeuw. Er was uiteraard een intense kruisbestuiving van politieke ideeën, concepten en ambities tussen de vrouwen-, de antiracismebeweging en de lgbti-gemeenschap in die sociaal bewogen decennia. De vrouwenbeweging gebruikte het begrip safe spaces veelal in de context van de *consciousness-raising groups*, die zich als een vuur over het Noord-Amerikaanse continent verspreidden. Die waren in wezen praatgroepen voor vrouwen. Veel vrouwen hoorden er voor het eerst over de innerlijke belevingswereld van andere vrouwen: hun huwelijksproblemen, hun ongenoegen over seks, hun postnatale depressie, het intellectuele en sociale isolement van thuisouderschap, het emotionele en psychische partnergeweld. Die feministische groepen boden een safe space waarin vrouwen nieuwe inzichten konden opdoen en hun ervaringen konden delen.

Daar is ook de feministische slogan 'het persoonlijke is politiek' gemunt. Feministische groepen en denkers waren het niet altijd eens over de effectiviteit van de consciousness-raising groups. Militante feministen deden de groepen weleens af als therapie en maatschappelijk werk. Nee, zegden Bonnie Moore Randolph en Clydene Ross-Valliere in een artikel uit 1979 in *The American Journal of Nursing*: de groepen wilden geen advies of hulp verstrekken aan individuele vrouwen. Wat ze wel deden, was vrouwen de kans bieden om de 'rollen en het gedrag die de maatschappij oplegde aan vrouwen' te ontmaskeren, met als gevolg dat 'vrouwen vrijer worden in het nemen van beslissingen over hun levens'. Wat Moore en Ross-Valliere verder opviel, is dat de vrouwen na te hebben kennisgemaakt in de groepen vaker met elkaar gingen optrekken om maatschappelijke verandering teweeg te brengen. De safe space van de consciousness-raising groups was aldus een broedplaats voor maatschappelijk engagement, activisme en politieke ambities.

Een goede illustratie van de diepte en reikwijdte van het activisme in de feministische safe spaces is het Combahee River Collective Statement (1977). In hun manifest duiden de schrijfsters hun politiek als volgt: 'Als zwarte vrouwen beschouwen we zwart feminisme als de logische politieke beweging om de veelvuldige en gelijktijdige onderdrukking waarmee alle gekleurde vrouwen worden geconfronteerd te bestrijden.' Ook zij getuigen van de bevrijdende werking van de consciousness-raising groups: safe spaces waarin zij 'op verscheidene manieren voorbij de onthullingen van de witte vrouwen zijn geraakt, omdat wij behalve met de gevolgen van sekse met die van ras en klasse te kampen hebben'.

New York, 2 juli 1969. Vlak bij de Stone Wall Inn probeert de politie een menigte uiteen te drijven. Larry Morris/nyt © Larry Morris/nyt

Wat het Combahee River Collective Statement zo uniek maakt, is de transparantie (en onverschrokkenheid) waarmee de opstellers de ontwikkeling van hun collectief in kaart hebben gebracht. Hoewel de groep bestond uit zwarte vrouwen, waren hun gedachtegoed, ideologie en strategie verre van eenduidig. Het manifest vertelt over jaren van discussie, splitsing, nieuwe samenstellingen, verval, heropleving en ook over een grote verscheidenheid aan externe coalities. De safe space was klaarblijkelijk niet vrij van klassenverschil, regionale diversiteit, heteroseksuele dominantie, meningsverschillen, conflicterende politieke doelen, persoonlijke frictie en ideologische conflicten. Verschillen, frictie, conflict en diversiteit zijn dan ook belangrijke bijdragen geweest van zwarte feministen aan de witte feministische beweging. De opstellers van het Combahee River Collective Statement benadrukken dat: 'Het uitbannen van racisme in de witte vrouwenbeweging is per definitie een taak voor witte vrouwen, maar wij zullen blijven spreken en rekenschap blijven eisen.' Met andere woorden, safe spaces zijn broedplaatsen voor discussie, intellectueel en ideologisch debat, en de vermenigvuldiging van strategieën en acties.

Psychosociale risico's

Ook de radicale, of kritische, pedagogie hanteert het concept safe space. De kritische pedagogie is een stroming binnen de educatieleer die streeft naar de vorming van maatschappijkritische individuen die zich (collectief) engageren voor rechtvaardigheid, gelijkwaardigheid en bevrijding. Lynn Holley en Sue Steiner schreven in een artikel uit 2005 voor de *Journal of Social Work Education* dat een safe space een 'omgeving is waarin studenten bereid zijn en in staat gesteld worden om te participeren en op een integere manier te worstelen met uitdagende onderwerpen'. Brian Arao en Kristi Clemens stellen in hun paper ['From safe spaces to brave spaces'](#) uit 2013 dan ook vast dat participatie, integriteit, worsteling en uitdaging in een pedagogische context niet verenigbaar zijn met de veronderstelling dat (samen) leren kan en moet plaatsvinden in een frictievrije omgeving. Sterker nog, ze bieden een uitgebreide analyse van de psychosociale risico's die studenten nemen, ongeacht hun maatschappelijke positie van herkomst. Zowel studenten uit gemarginaliseerde groepen als studenten uit maatschappelijk bevoordeelde groepen die de kritische pedagogie aangaan riskeren negatieve gevoelens, zoals psychische pijn, angst, rouw, boosheid, schaamte, schuld en wanhoop. Kennis produceren, opdoen en delen over ongelijkwaardigheid, uitbuiting, onderdrukking en stigmatisering is moeilijk en pijnlijk. In safe spaces wordt daar, idealiter, rekening mee gehouden, en worden de deelnemers juist aangemoedigd om die risico's te nemen.

In de therapeutische relatie (psycholoog-patiënt), waar de verwerking van negatieve gevoelens, zelfbeelden en toekomstperspectieven het doel is, draagt ook de therapeut de verantwoordelijkheid om de psychische, lichamelijke en emotionele veiligheid van de patiënt te waarborgen. De therapeutische relatie/ruimte wordt daarom ook weleens safe space genoemd. Ook hier dient de vorming en instandhouding ervan een doel: veiligheid is een conditio sine qua non voor het bestaan en de effectiviteit van een therapeutische relatie. Therapeuten moeten zich daarom ook houden aan deontologische voorschriften die erop gericht zijn om een basis van veiligheid te garanderen voor patiënten. Daarenboven moeten ze actief blijven waken over die veiligheid, terwijl patiënten aangemoedigd worden om moeilijke, pijnlijke en uitdagende thema's en problemen in hun leven te duiden, van een nieuw narratief te voorzien en/of te ondergaan.

Normen

Het safe-spaceconcept is niet enkel van nut in lgbti-bars, sociale bewegingen, de kritische

pedagogie en de psychologie. In de kern is een safe space slechts de benaming voor het vaststellen en handhaven van omgangs- en gedragsnormen binnen een (min of meer) afgebakende context, gemeenschap, organisatie en/of territorium. Eén zo'n populaire norm binnen sociale bewegingen is bijvoorbeeld: wees niet racistisch, seksistisch, lgbi-fobisch, xenofobisch, grensoverschrijdend, agressief, beledigend en gewelddadig. Een andere die aan populariteit wint, is: wees zorgend voor anderen in de ruimte en voor jezelf. Op safer-spacefeestjes wordt feestgangers veelal op het hart gedrukt dat ze anderen niet zonder toestemming mogen aanraken, strelen, zoenen ... In safe-spacepraatgroepen wordt vaak gevraagd om elkaar niet te onderbreken, elkaars verhaal niet in twijfel te trekken en/of niet zonder waarschuwing gedetailleerde beschrijvingen van geweldsincidenten, zelfmoordpogingen of zelfverminking te delen. Op safe-space-evenementen wordt deelnemers uit dominante groepen soms gevraagd niet steeds het woord te nemen. Dikwijls liggen er procedures vast voor het geval zich een gewelddadig, grensoverschrijdend, kwetsend en/of negatief incident voordoet. Dat kan betekenen dat er een vertrouwenspersoon wordt aangesteld, of dat er consequenties verbonden worden aan ongepast gedrag.

31 augustus, 1970, New York. Politiegeweld tegen twee jongemannen die hebben deelgenomen aan de Gay Power-mars. ap © ap

In safe-spaceworkshops, -leesgroepen en op -studiebijeenkomsten worden deelnemers weleens aangespoord om zich eerst in te lezen. Zo wordt getracht te voorkomen dat deelnemers met een geprivilegieerd perspectief deelnemers met een gemarginaliseerd perspectief dwingen om hen te onderwijzen over iets waar ze weinig van af weten. Deelnemers met een gemarginaliseerd perspectief kunnen zo ook maximaal de kans benutten om bij te leren of diepgaande problemen uit te werken.

Hoe te verklaren dat ontoegankelijkheid de fysieke norm is op de meeste plekken waar we werken, leren en leven, maar een safe space voor en door mensen met beperkingen op weerstand stuit?

Op dit moment vindt er een – trage – evolutie plaats in het bewustzijn van sociale bewegingen: dat de ontoegankelijkheid van de meeste safe spaces voor mensen met een beperking gelijkstaat aan onveiligheid. Dat groeiende bewustzijn is volledig te danken aan het harde werk van mensen met beperkingen binnen sociale bewegingen.

Zelfverklaarde critici van het concept safe space nemen aanstoot aan de (niet altijd juiste) veronderstelling dat safe spaces niet voor iedereen vrij toegankelijk zijn. Safe spaces gereserveerd voor vrouwen, mensen van kleur of moslima's zouden discriminerend zijn. Waar die critici zelden moeite mee lijken te hebben zijn de vele ruimten, organisaties, territoria en gemeenschappen waar gemarginaliseerde groepen geen toegang toe hebben of kunnen krijgen. Structureel en systematisch hebben mensen met beperkingen geen toegang tot zoveel plekken, evenementen, gebouwen en organisaties. Die toegang wordt hun dus geweigerd. Hoe te verklaren dat ontoegankelijkheid de fysieke norm is op de meeste plekken waar we werken, leren en leven, maar een safe space voor en door mensen met beperkingen op weerstand stuit?

Vals gevoel van veiligheid

Critici beweren dikwijls ook dat safe spaces debat, discussie en meerstemmigheid weren. Daarmee zeggen ze eigenlijk dat gemarginaliseerde en/of bevrijdingsgerichte groepen eenstemmig zijn, en onderling geen discussies voeren. De geschiedenis van de toepassingen van het concept safe space in sociale bewegingen duidt er juist op dat safe spaces tot creativiteit, kennisproductie, bewustzijnsvergroting en politieke coalitievorming leiden en die bevorderen. Zonder de queerbar hadden we de Stonewall-rellen niet gehad, en zonder de Stonewall-rellen

stonden lgbti-strafbepalingen nog in de Amerikaanse strafwet.

Safe spaces zouden bovendien mensen een vals gevoel van veiligheid bieden en hen zelfs verzwakken. Alsof gemarginaliseerde en onderdrukte groepen valse illusies koesteren over hun economische, sociale, fysieke en psychische onveiligheid. Dezelfde logica zou er echter toe moeten leiden dat we alle gedragsnormen (geschreven en ongeschreven) verwerpen. Wie wil leven in een maatschappij waarin we van onveiligheid de norm maken? Een maatschappij zonder waarden, wetten, bindende afspraken en zorgzaamheid?

Wat opvalt, is dat de critici van het concept doorgaans pleiten voor meer orde en meer handhaving van gemarginaliseerde, gecriminaliseerde en gestigmatiseerde groepen en gemeenschappen. De vraag die we de critici zouden moeten stellen is eigenlijk: waarom misgunnen jullie anderen ruimten waarin zij de voorwaarden scheppen voor bezieling, waarin ze kunnen delen, kennis opdoen, bruggen bouwen, praktisch verzet kunnen organiseren en helen?